

Рецензия

на дисертационен труд

за придобиване на научната и образователна степен „доктор“

по направление 2.1 Филология (Български език –

История на новобългарския книжовен език)

Тема: Стилони и жанрови модели на некролога, епитафията и посмъртните
слова през Възраждането

Дисертант: Маргарита Бранимирова Гергинова

Научен ръководител: проф. д-р Гургана Дачева

Със заповед № РД 38-334/15.07.2021 г. на ректора на Софийския университет „Свети Климент Охридски“, на основание чл.4 от ЗРАС в Република България съм определен за член на научно жури във връзка със защитата на дисертационния труд на редовната докторантка по история на новобългарския книжовен език Маргарита Бранимирова Гергинова. Всички документи, предоставени в процедурата за защита на изследването, отговарят на изискванията на закона и правилника му за прилагане в СУ.

Преди да премина към представянето на рецензията на научното изследване, ще си позволя да отбележа две важни за същността на процедурата неща:

- 1) Докторант Маргарита Гергинова е възпитаничка на специалността „Българска филология“ в СУ и на МП „Лингвистика – езикова система и речеви практики“. Важно е да се отбележи, че още от студентската скамейка се отличава с интерес към езиковедските дисциплини, което я мотивира да специализира по-късно и в лингвистичната магистърска програма на ФСЛ, в която защитава теза за наименованията на улиците в град София – с оглед на традициите и актуалните тенденции при именуването. След отлична защита естествено насочва интереса си към третата научно-образователна степен, а резултатът от работата ѝ е представен днес на вниманието на Научното жури.

2) По време на тригодишната си работа Маргарита Гергинова промени изцяло по свое желание предварително гласуваната тема, като сама избра заглавието на изследването, което днес предстои да обсъдим, за да ѝ присъдим докторската степен.

3) И през бакалавърското, и през магистърското си обучение, а след това и в докторската програма Маргарита Гергинова показва свръхсериозно отношение към научната и изследователската дейност. Още през студентските години тя се обучава в Университета „Ка Фоскари“ във Венеция, а изводите от работата си по докторската дисертация успя да представи в редица национални и международни форуми, където основателно предизвика интереса на специалистите по история на новобългарския книжовен език към тази проблематика и най-вече към приносите, до които докторантката прецизно и точно сама е достигнала.

Дисертационният труд на Маргарита Гергинова беше представен за обсъждане на вътрешна защита в Катедрата по български език, а във варианта, който представя пред Научното жури, се вижда, че е съобразила голяма част от препоръките, които бяха отправени по време на вътрешното обсъждане.

Ще започна представянето си по същество с обобщението, че Маргарита Гергинова разработва проблематика, която е добре анализирана от специалистите историци (например в изследванията на чл.-кор. Румяна Радкова) и от литературните историци (например в трудовете на проф. Елена Налбантова и други). Лингвистичният интерес към проблематиката обаче е навременен и запълва бяло поле в историята на новобългарския книжовен език, като разгръща наблюденията върху некролога като тип текст върху широка интердисциплинарна рамка. В този смисъл проучването още чрез заглавието задава един от приносите на научната разработка, а именно развоя на стилистичните категории (жанрове и модели) през Възраждането, които си остават все още слабо проучени в книжовноезиковата история и теория. В този смисъл трудът пресреща научните интереси, в които работи ръководителката на дисертантката (стилистика и история на новобългарския книжовен език), а в същото време оформя профила на изследователката с оглед на спецификата на докторантурата. Позволявам си да подчертая

– при изцяло направен избор на темата от самата докторантка, което не е много често срещана практика, а в същото време говори за научната зрялост на младите специалисти сами да се ориентират в многообразието от теми, които не са добре проучени в съответната научна област.

Дисертационният труд се състои от уводна част, три глави, заключение, приноси, библиография и приложение, които са разположени в общ обем от над 150 страници. Структурата на изследването е сериозно премислена и това се отразява върху начина на представяне на материала и аргументите в подкрепа на определени научни хипотези. Някои от частите са премислени в нова структурна организация, което е резултат от препоръките от вътрешното обсъждане на труда.

В уводната част Маргарита Гергинова обективно е мотивирала избора на темата, като в широтата на своите разбирания е поставила обекта на дисертацията си в един разгърнат философски и антропологичен контекст, който обаче не само не натоварва изследването, а е необходим фон, за да го разгърне. Този интердисциплинарен подход е част от цялото изследване и на места създава усещането, че информацията е странична за дисертацията, но в следващите части обективно се мотивира изборът на тези подходи за нуждата на проучването и така се отговаря на важни за научните хипотези въпроси. И още нещо – търси непрекъсната диалогичност между лингвистичния анализ и прочитите, които другите науки предлагат, за да се разгърне напълно представата за развитието на жанровия модел.

Тъй като имам наблюдения още от магистърската теза на Маргарита Гергинова, мога да потвърдя, че тя продължава уменията си да структурира смислено и подредено своите научни обобщения, затова в уводната част са добре поставени и сериозно представени обектът на текста, целите и задачите, както и научните хипотези. В рамките на дисертационното изследване докторантката е изпълнила **всички задачи и цели, аргументирала е своите хипотези и това е едно от основанията да потвърдя в края на рецензията си положително отношение към научната разработка и убедително да предложи да ѝ бъде присъдена научно-образователната степен „доктор“**. Темата на изследването е такава, че предполага още възможни анализи и това е само знак, че е интересна и дисертабилна. Знак е също, че отваря много изследователски въпроси и за

следващи проучвания от гледна точка на жанрологията, развоя на езиковите тенденции през Възраждането (на които ми се струва, че Маргарита Гергинова може да отдели още повече и по-задълбочено внимание), развитието на редица фонетични, морфологични, лексикални и синтактични и стилистични процеси през разглеждания период, обвързани не само с историята на езика, но преди всичко със спецификата на текста.

Без да повтарям представеното от докторантката, ще си позволя да изведа някои важни моменти от отделните части на изследването.

В първа глава, в която като че ли за да се застрахова, докторантката е поставила доразгръщащо заглавието уточнение – теоретична рамка, са представени основните характеристики на жанра, като са мотивирани опитите да се осмисли връзката между отделните лингвистични теории в контекста на антропологията, етнографията и етнолингвистиката. Стилистиката през Възраждането все още остава слабо проучена област, а развоят на някои жанрови модели се припознава повече като обект на литературознанието, отколкото на лингвистиката. Тази работа като че ли осъществява диалог между двете направления и търси многопосочната същност на некрожанра в един широк контекст. Уважение предизиква прегледът на научната литература, с която се е запознала Маргарита Гергинова, ползвала е в оригинал, а с част от авторите дори е контактувала лично, за да доуточни някои въпроси, свързани с българската специфика на изследването. Като цяло може да се обобщи, че е ползвала много източници, но някои от тях не е успяла да пречупи през конкретността на своя анализ и това създава усещането, че на места се е загубила в морето от литература. Това обаче е незначителна част от обзора и често е очаквана спънка пред младите изследователи, които са изкушени да изчетат колкото се може повече изследвания по темата. Бих го определил и като хиперкоректност към предходните изследователи, която много често ги спъва или пък не им позволява да оформят свой концептуален модел и своя собствена теория. В останалата част от проучването си обаче много прецизно е осмислена рамката на изследването и позволява надеждно да бъдат анализирани текстовете на некролозите. Уточнявам – в много ясно терминологично диференциране между текстовете, съобщаващи за смъртта на определена личност. Струва ми се, че докторантката се е предоверила в изследването си на понятието регистър и на места (дори в уточненията на терминологичния апарат) трудно

мотивиращо прилагането му към текста, който е обект на изследването. Не мога да не отбележа в тази глава обаче успешните съпоставителни модели на концепции, устроените в текста диалози между отделните учени; обширното представяне на теориите на ключови изследователи като Кенейрви, Халидей, Новите реторици и други, които докторантката и научната ръководителка са избрали за основа на теоретичната рамка. Към тях е подхотено с разбиране, а изводите от научните им разработки са добре приложени към некрожанра и осъществяването му в българската преса. В морето от чуждестранна библиография в тази глава докторантката е пропуснала да се позове на някои български изследвания, които имат принос в развитието на табуто и евфемизма (такива са например актуалните изследвания на Борислав Попов), както и към понятието дисфемизми.

Втората глава от изследването разгръща в детайли развитието на некролозите и съобщенията за смърт. Тук докторантката се е позовала на много и на различни източници, като е подчинила изводите за целите на своята дисертация. Важен за шифъра на обявената научна област е именно елементът, свързан с развитието на жанра. Еволюцията и кодифицирането му са представени убедително и задълбочено, като се разгръщат на фона на специфичните лексикални и фразеологични процеси, които ги обуславят и развиват като жанр. Представена е и функцията на некролога като **хипертекст**, който съдържа не само информация за смъртта, а я изгражда чрез специфичен наратив, който доближава модела до образци на художествените текстове. Тази жанрова многопрофилност всъщност е допълнително предизвикателство за изследователката. Трудно се типологизира толкова разнородна материя, която изглежда общност поради темата – съобщение за смърт.

В останалата част на втората глава докторантката прави много пълно представяне на некрожанра във Франция, Англия и в Русия. Тя е ползвала чрез специални режими на пропуск достъп до електронни библиотеки и до много големи корпуси с архиви (някои от тях са изключително скъпи за нашия стандарт), които правят съпоставителното ѝ изследване мащабно и целенасочено. Именно в тази част е поставен и ключовият за анализа въпрос, свързан с модела първоизточник, от който навлиза традицията на некрожанра в българската преса. Бих казал, че това е и една от претенциите за принос на проучването. Докторантката е категорична, че това е английският модел, но в хода на

анализа си прави известни уговорки и прератки и към френския модел. Този подход в някаква степен я предпазва от краен коментар и придава на анализа обективен характер. В тази част ми липсват аргументите на електронните ресурси, които Гергинова уточнява, че ползва за друг тип анализ, но пък много вярно са интерпретирани факти, свързани със спецификата на възрожденската преса и наблюдението и пренасянето над чужди текстови модели в българската периодика. Може би, за да се препотвърди хипотезата, трябва да бъдат приложени елементите на честотния анализ на лексиката например, или пък структурографския подход при анализа на изречението. Още веднъж подчертавам, че е добър подходът на двойна хипотеза, защото през Възраждането тези модели извървяват сложен път на проникване и установяване, а развоят им на българска почва зависи от много различни фактори. По този повод **бих искал да попитам докторантката дали има наблюдения върху други жанрове, които са заимствани от английската преса така буквално, както някои съобщения за смърт?**

В тази част от коментара естествено възниква и въпросът защо руските модели са толкова бегло разгледани в дисертационния труд и каква е степента им на влияние върху жанра и развитието на българските некролози.

Важни са обобщенията върху таблоидността и сензационността на некролога през този период, защото това го прави още по-сложен в жанрово отношение модел, който може да изрази всичко, а не само новината за смъртта и тъгата от този факт. Някои некролози са по-скоро като сценарий за филм, като сюжетно последователен разказ и това далече надхвърля границите на жанра така, както го разбираме ние днес. Други текстове са претоварени със пейоративна информативност. Може би тук трябва да се подчертае и така наречената категория автор на некролога, за да се допълнят характеристиките му по отношение на изразените положителни или отрицателни прояви на личността на починалия.

Въпросите са много, но е безспорен факт, че е положен много труд, за да бъдат представени в своето разнообразие този тип текстове в други страни, които през Възраждането имат много силно влияние върху българската литература, история, държавност, стил и език.

Третата глава по същество разгръща спецификата на българските некролози. Показана тук е задълбочена подготовка по история на възрожденската преса; направен е опит за пълно представяне (доколкото е възможно заради големия брой на източниците) на текстовата структура на съобщенията за смърт и задължителните реквизити, които са описани подробно. Към тези реквизити задължителен елемент на анализа са лингвистичните характеристики, които ми се струва, че трябва да бъдат подплатени със статистически параметри по отношение на лексиката, фразеологията и др., както и да бъдат включени още по-детайлни анализи на отделните равнища.

За това изследване, както изобщо за всяко лингвистично изследване, от особена важност са текстовете и примерите, с които изследователят е работил. Маргарита Гергинова е събрала и обработила повече от 300 текста, които е ползвала от архива на Народната библиотека и от публикувани източници. **Прави впечатление, че сред източниците, които е ползвала за нуждите на изследването си, не се намират текстове некролози за някои видни български възрожденци и за мене би било интересно как си обяснява тя този факт.**

В исторически план докторантката е проследила развоя на определени фонетични, морфологични, синтактични, стилистични и лексикални особености, като в изводите много убедително ги е поставила в общия развой на езиковите особености през този период. Разработила ги е по модела, чрез който проф. Гергана Дачева представя пред студентите българисти развоя на новобългарския книжовен език. В някои от посочените примери има неточности, които докторантката е отстранила след препоръките от вътрешното обсъждане. Дълбокото ми убеждение е, че при представянето на езиковите характеристики е необходимо разширяване и задълбочаване на анализационната част. Донякъде компенсация на тази недостатъчност на работата намирам в модела за лингвостилистичен анализ на некролог, който е представила в тази глава. Той е убедителен и разгръща целия инструментариум на стилистиката, чрез който се постигат въздействието на този тип текст, от една страна, и развоят на жанра и стила, от друга страна.

Изводите, представени в края на изследването, са прецизно и вярно формулирани. Безспорни са и приносите на дисертацията по отношение на развоя на този жанр и неговите особености в новобългарския книжовен език.

Бих препоръчал на докторантката, ако продължи интереса си към тази проблематика, да разгърне статистически лексиката, която прави жанра специфичен; да обособи фразеологизмите, които имат отношение само към некрожанра; да направи опит за анализ на глаголите, чрез които се изразява пейоративност в текстовете на некролозите, а и статистически да проследи съотношението между частите на речта в тези текстове; продължавам да твърдя, че ще бъде интересно да приложи иструктурографски подход в интерпретацията на изречението.

Текстът се чете леко, информативен и фактологичен е. На места докторантката е прекалила с литературни формулировки и ненужна витиеватост на израза (особено там, където пише за смъртта и жанровете на смъртта, както ги определя самата тя). Имам възражения по отношение на цитирането в текста, пунктуационни недоглеждания, които трябва да бъдат прецизирани, ако докторантката реши да публикува изследването си като монография.

В Библиографията източниците са прецизно разделени на групи на базата на определени признаци. Много системно са представени използваните източници.

Извън всички тези дребни недостатъци обаче съм дълбоко убеден в научните приноси на тази разработка и смятам, че тя представи отлично както авторката и научната ѝ ръководителка, така и Катедрата по български език. Препоръчвам дисертацията да бъде обмислена и отпечатана като самостоятелно книжно тяло.

Във връзка с представените изводи и наблюдения върху дисертационния труд и на базата на отличните впечатления, които имам за докторантката като съвременен млад учен, гласувам категорично ЗА присъждането на научно-образователната степен „доктор“ на Маргарита Бранимирова Гергинова.

25.09.2021 г.

Рецензент:

Гр. София

Вл.Миланов